

ԼՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՂԱԳԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼՆ

ՌԱՅՈՒՆԱԳՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ամսօրը 28րդ տարեշրջանի (1912 օգոստոս-1913 յուլիս) բաժնիքը 20 ֆրանկ. Թիւրքիայի և Պարսկաստանի համար 10 ֆրանկ, ԿԱՆԻՍԻ և Ամսական բաժնորդագրին է 2 ֆրանկ. Թիւրքիայի և Պարսկաստանի համար 1 ֆր. : Նամակ կամ գրամ չի հաշուվում :
M. PORTOUKALIAN
Directeur du journal Arménia
MARSEILLE (France)

ԻՐ ՏԱՐԻ

Թիւ 43

1913 ՄԱՅԻՍ 28 ԴԷ

(Հ. Յ. 1913 Մայիս 15)

ՊՐՈՔԼԱՄԱՆԵՐ

Խմբագրութիւնը, եթէ հարկ համարի, համառօտելով և կտրուած միայն կը հրատարակէ իրեն զրկուած գրութիւնները : Պարտաւոր չէ վերագործունել հրատարակուած ձեռագիրները : Մանուցումներ կը ընդունուին հայերէն և ֆրանսերէն լեզուով : Մանուցման 1 միջկգրը 1 սանդղակարժէ : 1 քաղաքի 2 սանդղակ :

Les annonces, en français et en arménien, sont reçues au bureau de la Rédaction : Place Alexandre-Labadié, 17.

ԲՈՎԱՆԻՆԻ ԹԻՒՆ

Բաժնիքի մասին 25ամեակին առթիւ. — Հայկական խնդիր. — Խաբարիկներ Վասպուրականէն. — Նամակ Թիւրքիայէն (Կ. պոլիս). — Հայ մը իր քաջութեան և սնունդի մասին համար Ամերիկացիներուն վարձատրուած. — Պարսկական կացութիւնը. — Գեղի խաղաղութիւն. — Մովսիսին աղետներ. — Ի որ ստացուած հրատարակութիւններ. — Մանուցումներ :

ՐԱՅՈՒՆԻ ՄԱՅԻՍ 25ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹՈՎ

Ճիշդ 25 տարի առաջ, 1888 ապրիլ 24/6 մայիսին, անձրևոտ տխուր օր մը, Թիւրքիայի տարածքի հայ հասարակութիւնը թունդ հանեց զոյժ մը որի արձագանգը ամէն կողմ ցարածեցին հեռագիրները : Մեր ազգային մեծ վիպասան Բաբիկին մտած էր :

Անոր յուղարկութեան հանգէսը աննախընթաց փառաւոր երեւոյթ մ'իդրու. ոչ մէկ հայ գրագէտ չէր արժանացած դեռ այդ փառքին : Որովհետեւ ժողովուրդը զայն կը պաշտէր ոչ միայն իր գրելու գեղեցիկ ոճին համար, այլ առաւելապէս իր արտայայտած հանրօգուտ գաղափարներին համար : Ինչպէս կուգէ որ ժողովուրդը մեծապէս գնահատէ այն գրագէտը որ ժողովրդի օգտին համար չմոռաներ իր գրելու շարժած առան, այլ իր անձնական կիրքերը գեղեցիկապէս արտայայտելու վրայ միայն կը խորհէ : Բաբիկին մեծ գրող մ'էր, բայց աւելի մեծ հայրենասէր մը : Հանգիստացաւ : Անոր համար է որ հայ հայրենիքը հիացումի և միանգամայն երախտապարտութեան խոր զգացումով կը յիշէ միշտ իր գրողների շարքին մէջ Բաբիկին :

Այս կէտը կարծէ որ Պոլսեան գրողների ուշագրութեան արժանանայ : Իրենց մէջ Թիւրքիական գրիչներէն շատ աւելի լաւ գրողներ կան ոճի կողմէն, բայց իրենց գրածներին մէջ կը պակսի այն գաղափարականը, այն ոգին որ կը տիրէ Բաբիկինների, Աբովեանների գրածներին մէջ և որ կը հմայէ, կը գրաւէ ընթերցողի սիրտն ու միտքը միանգամայն : Թիւրքիացի գրագէտը

գրած առան կը նայի որ սա բառը այստեղ գնեմ, ապա կը վայելէ. ուստի այն բառը գեղեցիկութեամբ խօսք մը կը շինէ. գրածին ոճի գեղեցիկութեանը աւելի կը նայի քան թէ օգտակար կամ վտեմ գաղափար մը ներկայացունելու. մինչդեռ ուստի այն հայ գրագէտը աւելի կը նայի հանրօգուտ միտք մը ներկայացունելու, նեղը մնացած առան՝ միտքը բառերին զոհ չտալու համար՝ նոյն խոսքերի ընտրութեան չգիտելով և օտար բառեր ալ գործածելով :

Ասով լսելի չենք ուզեր թէ գրքւածքին գեղեցիկութեան պէտք չէ նայիլ. բնդհաւասակ, մենք մեծ նշանակութիւն կուտանք ատոր ալ. բայց ոճի գեղեցիկութեանը աւելի յայտնուած միտքերի վտեմութեան և հանրօգուտ գաղափարականութեան աւելինշանակութիւն տալ պէտք է : Գուցէ ըսուի թէ ճաշակի խնդիր է այդ : Թող այդպէս համարուի : Թէն գիտեմ որ ճաշակի վերաբերեալ խնդիրների վրայ շատ գիւրքին չէ համաձայնիլ. անշափ կը զանազանին իրարմէ ճաշակները : Սակայն սա ըսելու չունիմ թէ ինչ հետ մէկտեղ շատեր աւելի կը սիրեն տեսնել գրքի խաբաց և ոտարորիկ, նոյն խոսք պատուան զգեստներով, բայց ճշուրտուն գիւղացի աղայներ որոնք կը վազվառեն, կը պոսան, կը խաղան, հոգի ունին և շարժում ու կեանք կը տփռեն իրենց շուրջ, քան թէ տեսնել պղծապարգում գիւղներ, անհոգի մարմիններ, թէն գեղեցիկ ուսուցիչած գաղափարների մէջ գրուած :

Թիւրքիայի ականաւոր հայ գրագէտների ըլլալ մինչև այժմ չէ կրցած գեռ Բաբիկի մը, խաչատուր Աբովեանի մը, Գալստ Գալստիանի մը վայելցունել իր շարքերի մէջ : Մենք ունեցած ենք ընդհանրապէս լալկան բանաստեղծներ, յուստեմ վիպագիրներ, մեղիկացումով և ոչ ոգեւորող, առաւելին քէյֆ մը պատճառով : Ծաղիկ, թռչնիկ, Աստղիկ երգելով չէ որ կրնան վերականգնել ինկած, արքայական արգելք :

Բաբիկին հայ ժողովրդին պաշտելի գարձաններով անմահացունողը՝ ոչ միայն իր գրագիտութիւնը, իր գրեւոր ոճի գեղեցիկութիւնը եղած է, այլ

աւելի իր յայտնած գաղափարների գեղեցիկութիւնը, գրաւիչ վտեմութիւնը, հայ հայրենիքի ազատութեան աշխատելու պարտականութեան համար իր ներշնչած սէրն ու զգացումը : 80ական թուականների երկրասարգութիւնը անոր շնորհիւ գեղեցիկ, անոր կայծերով բռնկած, յոժարած է ողմակեղ գառնալ, նահատակուիլ հայրենիքի ազատութեան համար : Մեծ գործ մ'էր այդ անձնուրութիւնը, որ հային ներշնչելու օգնեց Բաբիկի պէս մեծ գրագէտի մը գրիչն ալ : Անոր խենթը Զաւարչեանի, Կալմաքը, Գալստ Բէկը հայ թեղապետութեան և Աւետարանների են եղած և թէն այսօր անոնց մէջ ինչ ինչ կէտեր վիճելի և անգործ նական համարուին, այդ գիրքեր իրենց ամբողջութեան և գաղափարականին մէջ նկատուի տանուելով անմահ կը մնան և գեռ շատ երկար տարիներ ջերմանողութեամբ պիտի կարգացունին :

Այսօր, Բաբիկի մահէն 25 տարի վերջ, մենք ամէնքս ալ կը պարտաւորինք անոր աշխատանքին առջև գլուխն խոնարհելով կրկնելու իր յարգանք հայրենասէր մեծ գրագէտի յիշատակին :

Մ. Գ.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐ

Իննսուն, 9 մայիս 1913
(Շաբ. 42րդ թուին եւ վերջ)

Արդ, բարձրամէծի մէջ Հայկական խնդրոյ մասին երէկ (մայիս 8ին) տեղի ունեցած ճառախօսութեանց նկարագրութիւնը հետեւեալն է, զոր զանազան թերթերու նկարագրութիւնը քով քովի բերելով ամբողջացուցի :

Մըտտըր Պրայս (Mr. Bryce), ինչ վերջնէն անգամ և եղբայր մեծանուն վաղմի բարեկամ Մըտտըր Ճէյմս Պրայսի (Mr. James Bryce)՝ նախկին մեծ գեապանին Միացեալ Նահանգաց հանրապետութեան, Սի Լեոան Սթիւարտին մեծ պետութեանց յանձնելու մասին յարուցուած վիճարանութեան առթիւ մեր Հայաստանն

ալ մէջ բերելով ըսաւ. « Պատերազմէն յետոյ տեղի ունենայիք կարգադրութեան մէջ տիրապէս պէտք է որ Հայաստանի խնդիրը ձեռք առնուի : Բացարձակապէս անկարելի պիտի ըլլայ Ասիական թուրքիոյ ամբողջութիւնը պահպանել փոքր Ասիոյ մէջ եթէ ճաշկաստանի Ասիական երկրներուն մէջ ապրող Բրիտանեաներու կեանքի և ինչքի ապահովութիւնը չերաշխաւորուի : Իրեն (ճառախօսին) կը թուի թէ 1878ի Պէրլինի Դաշինքի ընծայած պատահութիւնը կորսնցուցէ ի վեր՝ հայ խնդիրը միանգամ ընդ միշտ (once for all) կարգադրելու համար երբեք այսպիսի լաւ առիթ մը, ինչպէս որ այժմ, ընծայուած չէ : » (Լսեցէ՛ք, լսեցէ՛ք) :

Իսկ Մըտտըր Թ. Բ. Օ'Քոնոր (Mr. T. B. O'Connor) անունի գրագէտ և պերճ հրապարակախօսը՝ որ վաղեմի հայաստանէ մին է և Լիւվրըուլի բաժնիներէն մէկին անդամ, այսպէս ճառախօսեց. « Այս (հայկական) խնդիրը յարուցուած է, որովհետեւ կը խորհնք թէ ալ ևս ժամանակը հասած է որ այս խորհրդաբանի մէջ Հայաստանի բարեկամներու լուծութիւնը կրնայ սխալ հասկցուիլ իբր նշան աներկութեան Հայաստանի համար այն սուր և սառնորդի համակրութեան որով այս (բրիտանական) երկիրը յարած է անոր իւր պատմութեան ընթացքին մէջ : Այս վիճաբանութիւնը արժարժուած չէ (բրիտանական) կառավարութեան վրայ ճշում բանեցնելու համար վաւերի արդէն իրենց կառավարութեան վրայ վստահութիւն ունին : »

Ի բացակայութեան Սըր Էտարտ Կրէյի որ այն պահուն գեապանաց ժողովին կը նախագահէր, արտաքին գործոց գեր-քարտուղար Մըտտըր Աքլենդ (Mr. Acland) անոր կողմէ այսպէս պատասխանեց.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

« . . . Գալով Հայաստանի, մեր կողմէ առ թրքական կառավարութիւն կրկին և կրկին գիտողութիւններ եղան և մենք հաւատարմութեամբ ընդունեցինք

Թէ ամէն բան պիտի կատարուի որպէս զի երբ պատերազմէն վերադարձողները և կամ ուրիշ անձինք Եւրոպայէն Ասիա փոխադրուելով մասամբ Հայոց կողմէ բնակուած շրջանակներու մէջ տեղաւորուին, անցեալին մէջ տեղի ունեցածին պէս սարսափելի կոտորածներու անգամ մը ևս ունէ վտանգ չընծայուի : Այժմէն մասամբ իւրիք վիայութիւն կայ որ տրուած այս հաւատարմութիւնը իրագործուելու միայն են : Ատանայի հիւպատոսը կարողացած է տեղեկագրել թէ ապաստանեալներէն մի քանի հարիւրը որ իրենց բնտանիքով միասին Եւրոպայէն փոքր Ասիոյ այն կողմը եկած են, յաջողութեամբ տեղաւորուած են և անոնց համար գործ հայթայթուած է Հայ բնակչութեան մէջ և թէ դժուարութիւն մը պատահած չէ : Կըրնայ վիճաբանուիլ թէ գուցէ թիւրք կառավարութիւնը ամենայն կամեցողութեամբ հանգերձ բուական դժուար չըլլայ ուշադիր ըլլալու որ նա հանգներուն մէջ կարգ ու կանոն պահպանուի : Բայց որոշապէս որչափ որ թուրքիոյ շահը, նոյնչափ Հայաստանի և Հայոց շահը կը պահանջէ որ կարգ ու կանոն և բարւոք վարչութիւնը հաստատուի ու պահպանուի : Խաղաղութիւնը հաստատուելէ յետոյ, ինչպէս կը յուսացուի որ շուտով հաստատուի, թուրքիոյ և մեծ պետութեանց միջև անշուշտ խնդիրներ առաջ պիտի գան և ինք (Մըստեր Աքլէնտ) կարող է ըսել որ երբ այդ տեղի ունենայ, ամէն պատեհութեան օգուտ պիտի քաղուի որպէս զի այս խնդիրը նկատողութեան առնուի այն տեսակէտէն որ երկու պատուարժան անդամները իրենց ճանաչողական յիշեցին : Բայց պէտք չէ մոռալ որ այս փափաքը թէ թուրքիան մի լաւ առիթ ունենայ իրեն մնացած սեփականութիւններուն մէջ ամբողջականութեամբ և ծառայելու, այնպիսի փափաք մ'է որ բոլոր պետութիւնները անխորաբար կողման և այս պատճառաւ ալ երբ ունէ խնդիր յաջողանէ ն. վ. կառավարութիւնը, պէտք է ուշադիր ըլլայ, ինչպէս որ ինք կը յուսայ թէ միւս պետութիւնները պիտի ուշադիր ըլլան, որ խնդիրը բոլոր պետութիւնները ի միասին հանեն և թէ մեկուսացեալ գործառնութիւն չըլլայ : »

Այս յայտարարութեան առաջին մասը կը պատկանի այն յիշատակագրին որ այս ատենը գրողը Սըր Էտուարտ Կրէյի մատոյց նոյ. 11 թուականաւ, ինչպէս որ վերջին մասը աւելի կը պատկանի այն ճառերու հայեցակէտին որ երեսուն և վեց տարիէ ի վեր Հայ վարիչներու հայեցակէտն եղած է : Մարդ երբ խորհի, կը զարմանայ թէ ինչպէս օսմանեան կառավարական մարդիկ իշխողութեան սէրէն զինուցած, անվնասայտնի և ամենապարզ ճշմար

տութեանց և իրողութեանց առջև անգամ հոգալով և մարմնով կայր կը հանդիսանան :

« Տէյլի Քրօնիք » ի բարլամէնթական թղթակիցը կըսէ թէ « Բարլամէնթի այն անդամները որ հայ կական խնդրով կըբաղին, Մըստեր Աքլէնտի տուած այս հաւատարմէն մեծ բերկրութիւն զգացած են, որովհետեւ կապահովէ որ Ֆօրէյն Օֆիսը (այսինքն Անգլիոյ արտաքին գործոց նախարարութիւնը) մասնաւորապէս ուշադիր պիտի գտնուի որպէս զի պատերազմէն յետոյ կատարուելիք դաշնագրութեանց մէջ Հայոց մասնաւոր շահերը չը մոռցուին : »

Կ. ՅԱՆՈՒՆԱՆ

Աւելորդ չեմ համարիր այստեղ յաւելուլ այս վիճաբանութեան առթիւ « Մօրնիկ Բօսթ » ի հրատարակած առաջնորդող յօդուածէն մի քանի տողեր վաճառելի այս մեծ թերթը Արեւելեան գործոց խիստ հմուտ խմբագիր մը ունի որոյ տեսութիւնները շատ անգամ անվրիպօրէն ճիշդ և արդարացի եղած են :

« Առաջին գործը թուրքիոյ և Գաշնակիցներու միջև խաղաղութիւնն է, որովհետեւ խաղաղութիւնը հաստատուելուն պէս, թուրքիա կընայ իւր գործը ցրուել և իւր բոլոր ուշադրութիւնը իւր ներքին գործերուն նուիրել : Փոքր Ասիոյ թուրք բնակիչները անցեալ յոռի վարչութեան և պատերազմական վիճակի երեսէն ազգաբաժնի են : Եւ այս պատճառաւ յառաջ ընտրուած անհանգստութիւնը անվտանգ չէ : Հայերը երկուդիւր կը յիշեն այն սոսկալի տուրիները, որոց ընթացքին մէջ Ապտիւ Համիտը իրենց ազգակիցներէն բերաւորներ կոտորել տուաւ, և աւելի մօտ ատեններ կիլիկիոյ թուրք բնակչութեան կողմէ կատարուած ահաբեկ գործողութիւնը : Աւելի աւելի երեսներ կը գտնուին հանգիստ կենալ չգիտցող Քուրդները որոնք երբեք կարգապահութեան կամ ունէ վարչութեան չեն հնազանդիր : Երկուստորեք թուրքերու քաղաքականութիւնը որով ջանացին բոլոր ազգութիւնները Օսմանցի դարձունել, որ այնչափ ազեկուի եղաւ Եւրոպիոյ մէջ, լաւագոյն հետեանքներ չը կընար ունենալ Ասիոյ մէջ ևս որոյ ծովեզրեայ վայրերը բազմաթիւ յոյն բնակչութիւն կը գտնուի որոնք թիւքաց հետ քով քովի կապին : Եթէ թուրք կառավարութիւնը կարենայ տեղական պաշտօնէութեանց համար ուղղակի մարդիկ գտնել և այն գրութեան վերջ տալ որով պաշտօններ ծախու կառնուէին և ծախս առնողները կը յուսային իրենց ըրած ծախքը գոցել տրոց հուսաբովէն : միջազգային վտանգը պիտի վերանայ : Միւս ընկեր գործը մեծ քա

ղաքներու միջև լաւ ճամբաներու չի նուիրուին, ինչպէս նաեւ կառուարներու որոնք կընան երկաթուղիի կաշարաններէն երթալ ու պէտք եղած տեղերը հասնիլ : Մարաշիստ Ֆօն Տէր Կօլց սա գաղափարը յայտնած է որ թուրքիոյ մէջ բարւոք կառավարութիւն չը կընար հաստատուիլ մինչև որ վարչութեան կեդրոնը Կպօլէն հեռացուելով չփոխադրուի Հալէպ կամ Գամասկոս (Շամ որոնք կաշարութեան թրքական և տուրքական կէտերուն միաւորութեան կէտերը կը կազմեն : Այդ թուրք կառավարութեան վերաբերող գործ մ'է... : Պատմութիւնը ցոյց կուտայ որ Քրիստոնեայ ժողովուրդներուն իսլամներու կողմէ կառավարուելը ունէ բարիք յառաջ չը կընար բերել... : »

ԽԱՐԻԿՆԵՐ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԷՆ

II

Վան. 7/20 ապրիլ 1913

Վանի կապութիւնը մինչև 1912 թ. վերջը : Ներկան աւելի կրիտիկական : Քուրդներու զինուոր : Ռուսի պատրաստութիւնը Վանի մէջ : Բռնի խաղաղութիւններ : Փոստը պաշտօններէն մէկը : Արտանայի արատաւոր ու բուռն յորդ : պաշտօնները Վանի մէջ :

Նախորդ յօդուածովս մասամբ երեւան եկաւ այն անմիջական վիճակը, որ ի դէպ իրզէթ բէկի պաշտօնավարութեան. այժմ աւելի ու աւելի վատթարացած, կը շարունակուի ծանրանալ Հայ ազգաբնակչութեան վրայ, մի օր ալ իր ազեկաբեր հետեանքներով պայթելու... մեր գլխին, և գուցէ անցանկալի կապութիւն մը ստեղծելու իր իսկ ճաճկատանի համար :

Որովհետեւ եթէ մի տարւայ ընթացքին, մինչև 1912 թ. վերջը, պատահած լինին միայն վաղադրականի մէջ առեւտրուած, թաւանի 180 գէպքեր, 175 սպանութիւններ (որոց մեծ մասը հայեր են ու մաս մը գործողական, սպայ, թուր 30) ու 45 վերադարձներ, այն ատեն հասկանալի կը լինի թէ ինչ կապութիւն է ներսը տիրողը : Ասոնց վրայ չը հաշւած ի հարկէ ներկայ տարւայ պատահմունքները :

Ներկայիս սակայն աւելի կրիտիկական քաղցներ կապրի Հայ գիւղացիութիւնը, որովհետեւ տակաւին գեւորներ չսեցած, ժողովուրդի մեծագոյն մասի սիրտը սե է պատած... : Երբ ջախջախ քուրդները արդէն մեծ պատերաստութեան մէջ են : Խեղճի պատահաւ Շէյխ-Սաիտ-Ալին քուրդ սպաներու և բէկերու հետ, սրտեւրողմին կամաւորներ գրելու սրտը ւակով անընդհատ ժողովներու մէջ է : Նոյն ուղղութեամբ ժողովներու գիւղականներու Բաշկալէի մէջ մաղրիկցի Շէրէֆ-բէկի ու չէյի Համիտի գլխաւորութեամբ : Արձալի կողմերը քուրդներու գաղտնի « Կօմիտէ » մը ըսկըսած է բռնի զինել քուրդները : Արձալտես հայ մը կը պատմէ թէ ինչպէս ջաղացեան քուրդ մը, որու

ամբողջ ունեցածը մի կով ու մի եղէր, յօժարած է ծախել, զէնք գրանելու համար, լիայոյս լինելով որ... շուտով առիթ կը ստեղծուի այդ գնած զէնքով գուցէ տանեալ մը կովերու տիրանալու : Իսկ ինչ կը վերաբերի աշիբէթ քուրդներուն, նոքա արդէն « համիտի » զինուորագրուած, կազմ և պատրաստ են, միայն թէ թեթեւ թեւադրանք մը տանան ցեղապետներէն. ինչպէս գրաւանցիները (Շատախ), թակուրցիները (Սարա), հայդարանցիները (Արճէշ-Ալշալաղ) են. են... :

Եւ միջեւ աւելի չլսեցուցիչ չդառնար կացութիւնը, երբ այստեղ հանդիսատես կը լինին վանի մէջ իսկ թուրքերու նոյն տեսիլ, գաւազան կան գործունէութեան : Գեռ անցեալներն էր երբ պարսիկ վարպետի մը չինած մէկ ուսմը պատահմամբ պայթեցաւ Շամիրամի թաղին մէջ. և այդ հետեանքով առն մը քանդակեցաւ : Երբ հայերը սարսափահար շուկայ չեն երթար (որովհետեւ գեռ Սահմանագրութեան նախօրեակին էր ինչ սուրի քաշեցաւ, քաղաքի ճանքին, խեղճ արհեստագործը, այն ատեն կուսակալ իղզէթ բէկը կը յայտարարէ թէ հայերն են ամէն բանի տեղի տողը ու խաղաղութիւնը վրդովողները, որովհետեւ շուկայ չեն գար են... :

Ասոնց վրայ աւելացնենք նաեւ այն առեւտրականները ու բռնի խաղաղացիները, որ կը գործադրին ամէն տեղ ու ամէն տան. թուրք գաղտնիները հարազատ իսլամի պարտաճանաչութեամբ ոտներուն տակը կը դնեն օրէնքի ամէն տրամադրութիւնները, միայն թէ « իսլամի մարգարէն հրճեցնեն երկինքի մէջ » : Բերկիթի մէջ 13 տարեկան աղջիկ մը կիսաբնակեցին, ինչ որ « Շէրիաթի » օրէնքն անգամ չի թողարկուի : Արձալի մէջ փախցած աղջիկ մը (Երեկանի գիւղէն) Բաշկալէի գաղտնիները կը տարուի. բայց հակառակ աղջկայ բացարձակ յայտարարութեան թէ « Ես հայ և քրիստոնեայ եմ », ինք չի ներկայացուի գաղտնիներին, այլ իր փոխարէն կը ներկայացնեն ուրիշ թրքացած մը, որ կերպի, խեղճի անուն տակ խաղաղացի ման համար : Այդ անմեղ աղջիկը բռնութեամբ կը յանձնուի իր ատած հրէշներուն : Հայոց Չորի մէջ այդ ու կին ճամբորդած տան, մարդը կը կապի հանդիպող ոտնիկներու կողմէն և կինը կը բռնաբարուի Երկան ներկայութեանը, այս ալ խաղաղութեան հակոյ կառավարական պաշտօններու կողմէն... : Ալ ինչ չէ կարելի սպասել այս քարուքանդ երկրէն ու վտանգ կառավարութեանն :

Փոստը կառավարութիւն ըսի, իր տիպիկ պաշտօններէն մէկը առաջ բերեմ որուն ծանօթ եմ քանի մը գաղտնիներու մէջ պաշտօնավարած տան. այժմ միւրիւր է Արճալի մէջ, Արաւ բէկ, որ համարեան բէթմէն քիչ մը աւելի իր գերերը կը խաղայ. գիւղացիներու հետ կը վարուի իրերէ

Պալքանեան դաշնակիցների պատ-
 իրակները խաղաղութեան դաշնա-
 գրին մէջ մի քանի թելթե փոփոխու-
 թիւները մտցունելու համար ծրագիր
 մը ներկայացուցին Լոնտոնի դեսպան-
 ներին և Անգլիաի արտաքին գործերի
 նախարարին որոնք այդ փոփոխու-
 թիւները ընդունելի և նորն իսկ

իրաւացի համարեցին. բայց լսին թէ պէտք է թիւքիւն ալ համաձայնի : Հետեւապէս այդ առաջարկուած փոփոխութիւններ պաշտօնապէս հաղորդուեցան օսմանեան պատուիրակութեան գլխաւոր նիղամի փաշին : Հաւանական է որ թիւքիւն ընդունի այդ փոփոխութիւնները : այդ կողմէ առայժմ գծաւորութիւն չերիւր : Միայն թէ նիղամի փաշան կասկած յայտնեց որ ասոնց ընդունելը գուցէ քաջալերէ ուրիշ բաներ ալ առաջարկելու :

— Կ. պօլսէն կը հեռագրեն Վիէննայի թերթերին թէ պատերազմական նախարարը պէտք եղած միջոցները ձեռք առած է արդէն, օսմանեան գործերն իրենց տեղիւ վերադարձուներու համար :

ԾՈՎԱՅԻՆ ԱՂԵՏՆԵՐ

Յրանաական « Մէսաժըրի Մարի-գիւմ » ընկերութեան « Սէնէկալ » թղթատար չողենաւ որ ամսիս 15ին Մարտիլլէն մեկնած էր Յունաստան, իգմիր, Կ. պօլս, Սիրիա երթալով Մարտիլլ վերադառնալու համար, անցած չորեքշաբթի (մայիս 21) առաւօտ երբ Զմիռնէն մեկնած էր Կ. պօլս երթալու համար, Զմիռնէն 140 մէդրի չափ հեռուն կը գտնուի ընդ-ծովային թիւքիւն գօրծիլի մը որ կերելի թէ յորձանքէ քշուելով իր գծէն դուրս ելած է գնացած այդ տեղ մնացած է եղեր : Հրամանատար Գօսթա որ « Մէսաժըրի » ընկերութեան լաւագոյն նաւապետներէ մին է, յաջողիկ է չողենաւ մօտակայ ժայռերին վրայ խրել տալ ուրիշ իգմիր վերադարձուեր են նաւին մէջ գրաւուած ճանրորդներն ու թղթատարական չողենաւները :

Միայն թէ նաւատարներէն 3ը մեռած է 2ը վիրաւորուած են : Շուգենաւ իր առաջակողմին վրայ ճեղքուածք մ'ունեցած է 7½ մէդր երկարութեամբ և 4 մէդր լայնութեամբ : Կաշխատին այդ ճեղքը կերպով մը փակելով իգմիր տանիլ չողենաւ :

Նոյն կողմէն՝ աւելի ահաբեկ աղետի մը գոյժը եկած է յետոյ :

Հաճի ճաւուղ ընկերութեան պատկանող և ասերիկեան դրօշակի տակ նաւարկող « Նէվատա » չողենաւը անցած չաբաթ օր (մայիս 24) իգմիրէն դուրս ելած ժամանակ պատահեցաւ ուսական չողենաւի մը որ հակառակ կողմէն կուգար : Ընդհարումէ խուսափելու համար, « Նէվատա » անցքէն դուրս ելաւ և գնաց ինկաւ դուրիւններէ գծին մէջ որ թիւքիւն կառավարութիւնը պատուարովն առիթով զետեղած էր իգմիրի պաշտպանութեան համար և զեռն չին վերցուած : Հոն « Նէվատա » գօրծիլներէ զարնուելով պայթում մը յառաջ եկաւ և չողենաւը իր ճամբորդներով մէկտեղ ընկղմեցաւ :

Յրանաական « Պրիւիք » (Bruix) մարտանաւը որ իգմիրի առջև կը

գտնուի, նաւակ մը իջեցունելով օդ-նաւթեան զրկեց և 80ի չափ մարդեր տղատուեցան. բայց կըսուի թէ 300ի չափ ճանրորդներ ծովամոյն եղած են :

— « Նէվատա » չողենաւին աղետը « Սէնէկալ » ի գտնուած տեղին մօտ պատահած լինելով, երկուք կայ թէ գօրծիլներն իրենց տեղիւ խախտած ու ցրուած են : Շողենաւային ընկերութիւններէ բողոքին վրայ, դեպքանները պահանջեցին Բ. Գուռէն որ բոլոր գօրծիլները վերցուին իգմիրի առջևէն : Մինչև ատոնց վերցուին ու ճանապարհի մաքրուելը, ոչ մի չողենաւ չարիտ երթալ իգմիր և ոչ ալ իգմիրէն դուրս պիտի ելնէ :

— Յրանաական « Յրէսին » ընկերութեան « Էսթէրէլ » չողենաւն ալ որ այդ միջոցին իգմիրի առջև կը գտնուէր, նաւակ մը զրկեց է « Նէվատա » ի արկածեալներին, բայց այդ նաւակն ալ հոն գօրծիլի մը զարնուեր և իր նաւատարներով մէկտեղ ընկղմուեցաւ :

ՆՈՐ ՍՏՍՅՈՒՄՈՒ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հ. Ս. Երեմեան. Ազգային Դիմիտրի. Գրիգորի Զննոր, Երկրորդ շաբաթ (Մեսաժըրի) — Աշուհներ. — Միջնագործան գրականութիւն. — Ինքնաբոյս գրականութիւն. — Անգիր գրականութիւն. — Յովսէփ Կ. Ճանիկեան. — Հոգեչօնի գրողներ. Փէյտիմարճեան Գրիգոր Պատուելի, Ուետիքեան Հ. Գարիէլ, Զորիթիտեան Հ. Մանուէլ, Թովմաճեան Հ. Եղիա, Աւգերեան Հ. Յարութիւն. — Նարպէ. — Արմենակ Հայկունի. — Տիկին Մարի Սվաճեան. — Յովհ. Պրոսպեր Տերոյնց. — Յարի Պարոնեան : Վենետիկ. Տպարտն Ս. Ղազար. 1913, Դին 2 ֆր. Վենետիկի մէջ :

(Հ. Ս. Երեմեանի բանասիրական այս շատ կարեւոր աշխատութեան Բ. հատորն ալ լոյս տեսած է :

Ամէն մարդ չկրնար հայ գրողների բոլոր գործերը հաւաքել և գաղափար մը կազմել անոնց վրայ. շատեր նոյն իսկ ժամանակ չեն ունենար ատոնք կարդալու : Հ. Ս. Երեմեանի « Գրագէտ Հայեր »-ին մէջ ոչ միայն կենսագրական տեղեկութիւններ կան հայ գրողներին վրայ և քննադատութիւններ անոնց գրածների վրայ, այլ և շատ անգամ անոնց գրածներէն կարեւոր հատուածներ մէջ բերուած են երկարօրէն, այնպէս որ ընթերցողը ճաշակ մը կը ստանայ բոլոր հայ գրագէտների երկերէն և կրնայ գաղափար մը կազմել անոնց իւրաքանչիւրին վրայ :

Հ. Ս. Երեմեան. ՊԱՏԿԻՐՆԵՐ. արձակ քնար 1909-1913 : Վենետիկ. Տպ. Ս. Ղազար : Դին ֆր. 3,50 :

(Ութնամյա 226 երեսներէ բաղկացած և գեղեցիկ թղթի վրայ տպագրուած հատոր մ'է որ կը պարունակէ Վենետիկի բազմադիւն միաբաններէն

Հ. Ս. Երեմեանի զանազան ժամանակներ և զանազան տեղեր գրած արձակ բանաստեղծութիւնները : Հ. Ս. Երեմեան որ հրատարակագրութեան մէջ ծանօթ է նաև Լիտուան անունով, այլ և այլ ճիւղերի վերաբերեալ աշխատութիւններ ունեցած է, գիտական, թատերական, բանասիրական և այլն. ամէնքն ալ գնահատելի օգտակար երկասիրութիւններ բայց իր « Պատկերներ »-ը ցոյց կուտայ որ իր մէջ գերազանցապէս կը տիրեն բանաստեղծական ոգին և ազնիւ դգաւ. ցումներով թրթռացող սիրտ մը :

Երեմեան ունի գրելու կարճ ու կտրուկ ոճ մը որ ազդու է և հմայիչ. երկար նախադասութիւններով չնչ. դրօշներ բնաւ :)

Հ. Անանիա Դուստաքճեան. — ՆՈՐ ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ նախնական և երկրորդական դպրոցաց համար. ՈՅ. ԴԵՍՏԱՆ. Մաս Ա. 1913. Վենետիկ. Ս. Ղազար : Դին 1 ֆր. Վենետիկի մէջ : (Դպրոցական աշակերտներին թերցանութեան համար չինուած պատկերազարդ գառազիրք մ'է որի մէջ կան և այնպիսի գեղեցիկ կտորներ որ ամէն հասակի մարդեր ալ շատ հաճոքով պիտի կարդան :)

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆԵՐ

Նոր լոյս են տեսել
ԲԱՅՅԻԻ
ՊԱՐՕԿԱԿԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ
(Չեապրից և արտադրուած)
Գինն է 5 չիլին

ՏԱՃԿԱԿԱԿԱՆ
Նոր նիւթերով լրացած
Գինն է 3 չիլին

Նաև միւս գրքերի համար դիմել
Mrs Raffi
32, Richmond Gardens
LONDON W.
(England)

ԻՄ ՀԱՅՐԱՍՊԱՆ ԸՆԿԵՐ

Կ. ՊՕՍՏՈՑ ՀԱՅՈՑ ԿԵԱՆՔԵՆ ԱՒԵՈՒՑ
ՄԻ ԻՐԱԿԱՆ ՎԵՐ

ՆՐԵՑ ԶՂԱԶԱՐԻՑ
Այս հեռաքրքրաբար գրուած կը ներկայացունէ ընտանեկան ախուսակներէ մին ուր կը տեսնուի թէ անբարոյական մի հայր իւր ազակոյն. ամբ վարքաւորքով որդի չարէց. երբ գաւառէ գաւառէ է և վերջի վերջի ինք ալ իւր որդու ձեռքէ հաղանուած է անհետացած է ոչ. խորհէ : Դին 1 ֆրանգ :

POUR LES PEUPLES D'ORIENT

Organe des revendications arméniennes, paraissant le 10 et le 25 de chaque mois.
Directeurs : Francis de PRESSENSÉ et Victor BÉRAUD.
Abonnements : France, 8 fr. Etranger, 10 fr.

Adresse de l'Administration : 31 Villa d'Alesie. 111 ter. Rue d'Alésia PARIS XIVe.

Adresse de la Rédaction : M. Varrandi, 4, rue Crebillon. PARIS 5e.)

Այս թերթի կէտը ֆրանսերէն է և կէտը անգլիերէն. այնպէս որ թէ՛ ֆրանսերէնէն և թէ՛ անգլիագէտ. իւր կրնան օգտուիլ անկէ :

Հրատարակուած է արդէն մայիս 25ի (12րդ) թիւը :

Հրատարակուեցաւ
Օրուան ամենէն հետաքրքրաշարժ պատմութիւնը
Պատկերազարդ

ԿԻՆԻԿԻՈՑ ԱՂԵՏԸ
Յակոբ Յ. Թերզեանի
(5 հատոր, 864 էջերէ կազմուած և 160 պատկերներով զարդարուած)

Կիլիկիոյ աշխարհաստորուռ ջարդին՝ ականատեսի լիակատար իրակա. նութիւնները բովանդակող և ամենամեծ գոհարութիւններով հրատարակուող այս պատկան, գրական եւ գեղարվեստական գիրքը՝ կարծէ որ ամէն հայ անպատճառ և անպատճառ առնէ և կարդալէ ետքը գուրգուրանքով պահէ : Դինը՝ բաղդատմաբար զործին մեծութեանը՝ աննշան է, անկազմ 30 դր. և կազմուած ու փայլուն թուղթով 40 դր. : Արտասահմանի համար 10 ֆրանգ : Ստանալու համար՝ կանխիկ դրամով դիմելու է հեղինակին Mr. Agop Terzian

Pharmacien
Koum-Kapou,
Constantinople

9-20

ՇԵՓՈՐ

« Շեփոր » ամսաթերթը կը հրատարակուի միշտ 10է աւելի հեռաքրքրական պատկերներով :

Տարեկան (12 թիւ) բաժնորդագինն է ամէն տեղի համար 6 ֆրանգ, վեցամսեայն (6 թիւ) 4 ֆրանգ : Չեաքէ կը ծախուի հատը 1 ֆրանգ : Հրատարակուած է արդէն 5րդ թիւը : Հասցէն՝

Rédaction de la revue arménienne SCHEPOR. Fund' 10 Mese 27 BUCHAREST (Roumanie)

ARMENIA

(Անգլիերէն պատկերազարդ ամսաթերթ)

ՏԱՐԵԿԱՆ ԲԱԺՆԵՐԻՆ

Երկու տուար Ամերիկայի, ինչպէս նաև Արտասահմանի համար

Editor of Armenia
Flatiron Building
175, Fifth Avenue
New-York, N. Y.

ՏՆՈՐԵՆ—ԻՄԱԿԻՐ
Մ. ՓԱՐՏԱՆԻՅԱՆԻՆ
ՄԱՐՏԵՍԻ

Հայերէն տպարան Մ. Փարտապետեանի
Le Gérant : François CARRIERE
Marseille. — Imprimerie de Midi